
Co je to politický proces?

Případ Jazz

Metodika vznikla za spolupráce Oddělení vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů a programu Street Law při Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Metodika navrhuje způsob, jak vysvětlit žákům pojem „politický proces“, a zasadit ho do historického i právního kontextu. V centru tohoto materiálu je proces s členy Jazzové sekce z roku 1987, který je historiky označován jako poslední velký politický proces v socialistickém Československu. Není cílem podat žákům vyčerpávající informace o průběhu procesu, ale spíše jde o to soustředit pozornost výuky na samotný pojem „politický proces“ a podporovat žáky v kritické práci s tímto běžně používaným termínem. V tomto smyslu metodika propojuje dějepis se základy společenských věd a průřezovým tématem výchova demokratického občana.

Cílová skupina

Studenti středních škol a vyšších gymnázií

Vzdělávací oblast – Dějepis

Československá společnost 80. let

Časová náročnost

90 minut

Cíle

- Žáci porozumí pojmu „politický proces“
- Žáci se naučí rozlišovat různé podoby politických procesů v minulosti
- Žáci se seznámí s činností Jazzové sekce a obohatí své znalosti o společnosti v Československu během 80. let

Komentář

Metodika je postavena jako celek, jehož jednotlivé kroky na sebe navazují. Zároveň mohou pedagogové na základě vlastního uvážení využít pouze její části. Lze se tak soustředit na určitý typ materiálu (fotografie, novinové články, atd.), nebo akcentovat některá témata (právní), či naopak více žákům přiblížit aktivity Jazzové sekce před procesem. Přinášíme také výběrovou bibliografii dalších zdrojů k tématu.

Instrukce

KROK 1 (10 MINUT)

Úvod to tématu, motivace žáků

Studenti dostanou k dispozici sadu fotografií (vytisknuté, promítnuté či na tabletech). Mají za úkol je co nejpodrobněji popsat. Učitel se může doptávat dalšími otázkami:

- *Kdy si myslíte, že fotografie vznikly?*
- *Co je to za událost?*
- *Kdo jsou lidé na fotografiích?*
- *Poznáváte nějaké známé osobnosti (Václav Havel)?*
- *Jakou atmosféru fotografie zachycují?*
- *Z jaké společenské vrstvy pocházejí lidé zachycení na fotografiích?*
- *V jakém prostředí se děj odehrává?*
- *Kdo jsou další fotografové na fotografiích?*

Cílem je získat sadu poznatků o situaci, kterou fotografie zachycují, na úrovni popisu. Dále je možné studenty vyzvat k formulování hypotéz, co se stalo, anebo otázek po tom, co bychom chtěli či potřebovali vědět k objasnění situace. Otázky mohou směřovat jak ke kontextu (O jaký soud jde? Jak se jmenují zachycené osoby?), tak například k motivacím jednotlivých postav (Proč tam jsou?). Hypotézy a otázky zapíšeme na tabuli.

KROK 2 (15 MINUT)

Bádání

V druhém kroku učitel vyzve studenty ke skupinové práci, přičemž každá skupina obdrží jinou složku s připravenými prameny (faksimile). Tyto složky prezentují různé perspektivy na danou událost:

1. *pohled členů Jazzové sekce (Jakou situaci úryvek popisuje? Kdo je jeho autorem? Jakými argumenty se obvinění hájili?)*
2. *články z Rudého práva (Co se vytýká členům Jazzové sekce? K čemu měl článek sloužit?)*
3. *část obžalovacího spisu (Popište, kdo a za co byl obžalován. Jaké datum nese obžaloba?)*
4. *reakce ze zahraničí (Popište svůj pramen. Kdo je autorem? Komu je určen? Co požaduje? O čem svědčí?)*
5. *informace o činnosti Jazzové sekce (Kdy vznikla Jazzová sekce? Jak velká organizace to byla? Co bylo náplní její činnosti?)*

Studenti mají za úkol přečíst si připravené prameny, shrnout jejich obsah a připravit vlastní interpretaci či hypotézu. Ke každému souboru pramenů připojujeme jednu až dvě klíčové otázky, které by studenti měli ve své prezentaci zodpovědět a které by jim také měly být vodítkem při četbě pramenů. Zároveň sdělte studentům, že na prezentaci budou mít omezený čas (4 minuty), proto musí z materiálů vybrat jen to nejdůležitější. V případě potřeby lze některé složky rozdělit podle aktuální situace ve třídě.

Před fází bádání by žáci neměli vědět, že jde o proces s Jazzovou sekcí, ve fázi bádání to již bude zřejmé, ale stále žákům nesdělujeme více podrobností, než které najdou ve složkách s materiály.

KROK 3 (20 MINUT)

Prezentace žáků

Studenti postupně prezentují své poznatky před třídou. Po prezentacích proběhne shrnutí nových poznatků a revize otázek a hypotéz, které studenti předkládali v úvodní fázi (Které otázky jsme zodpověděli a které ne? Jaké nové otázky se objevily?).

V tomto místě by mělo být zřejmé, že se jedná o proces s Jazzovou sekcí, kdy tento proces proběhl, co byla Jazzová sekce za organizaci a co bylo jádrem soudního sporu. Zdržíme se zatím většího hodnocení procesu nebo souvislostí, k tomu bude sloužit druhá část lekce.

PŘESTÁVKA (PAKLIŽE CHCEME UPLATNIT METODIKU V CELKU)

KROK 4 (5 MINUT)

Soud

Žáci obdrží zvětšené fotografie ze soudní síně s identifikovanými rolemi (prokurátor, soudce, přísedící, obhájci, obvinění, příslušníci justiční stráže). Znovu mohou doplnit své postřehy (např. nepřítomnost davu, přítomnost novinářů). Tato část slouží k propojení badatelské části s úvodní evokací. Umožňuje ukotvit práci žáků v čase, stále je řeč o tomtéž procesu z roku 1987. Rovněž je možné v této části rozšířit záběr do oblasti práva a nechat žáky krátce charakterizovat jednotlivé role. Případně mohou žáci propojit postavy s jejich výpověďmi, které četli ve skupinách.

- *Co dělá dav na chodbě?*
- *Proč není přítomen v soudní síni?*
- *Popište propagandistické prvky přítomné v ukázce.*
- *Sedí toto pojetí boxu ke sloům ze Spalovače mrtvol?*

Cílem aktivity je shrnutí předchozí práce, popř. navázání na předchozí vyučovací hodinu, pokud metodiku neaplikujete v celku. Aby byl dodržen časový harmonogram, snažte se nepřesáhnout stanovený čas.

KROK 5 (5-10 MINUT)

Rozsudek

Varianta 1

Žákům promítneme rozsudek s výší trestu a odůvodněním. Žáci jsou vyzváni k reflexi:

- *Co vás zaujalo?*
- *Překvapilo vás něco?*
- *Čeho jste si všimli?*

Varianta 2

Před promítnutím rozsudku je možné nechat žáky hlasovat/krátce diskutovat nad tím, jaký rozsudek by v roli soudců vynesli oni. Je dobré připomenout, z jakého trestného činu byli členové Jazzové sekce obžalováni a jaké tresty jim hrozily. Lze využít např. názorovou přímku, při níž se studenti rozestoupí po délce třídy – na jednom konci se shromáždí ti, kdo by je jednoznačně odsoudili, na opačném ti, kdo by je zprostili, a mezi nimi ostatní s méně vyhraněnými názory. V této chvíli vycházíme z toho, že každý žák prezentoval určitý pohled na proces (obžaloba, Jazzová sekce, Rudé právo, zahraničí) a zároveň už byly shrnuty základní informace o procesu.

Následují otázky pro studenty, které reflektují jejich rozhodnutí, ale poukazují i na prvky, kterých je třeba si všimnout při kontaktu s právními spory:

- *Proč jste rozhodli tak, jak jste rozhodli?*
- *Mohli se soudci v procesu rozhodnout podle svého svědomí, nebo byl výsledek dopředu zřejmý?*
- *Dovedli byste se vžít do role soudce a odsoudit někoho, o kom byste se domnívali, že je nevinný?*
- *Jaký trestný čin měl být spáchán?*
- *Jaký je poměr mezi navrženými tresty a rozsudkem?*

At' již zvolíte jakoukoliv variantu, je důležité, aby zazněla otázka, proč byli představitelé Jazzové sekce obžalováni z hospodářského trestného činu a ne například z velezrady.

Shrneme kontext procesu, případně doplníme další podrobnosti a zodpovíme všechny nejasnosti.

- *Jak hodnotíte celkově proces?*
- *Byl to obvyklý soudní spor srovnatelný s dalšími, které probíhaly/probíhají dnes?*
- *Bylo by něco takového dnes možné? Proč ano/ne?*
- *Znáte nějaká pravidla pro soudní procesy? (Tato otázka zároveň slouží jako úvod do další části lekce.)*

KROK 6 (15 MINUT)

Právní zásady

Studenti obdrží rozstříhanou tabulku s procesními zásadami. Jejich úkolem je nejprve spojit jednotlivé zásady s jejich definicemi. Poté tyto dvojice rozřadí do dvou sloupečků podle toho, zda byly zásady dle jejich názoru v procesu s Jazzovou sekcí dodrženy, nebo porušeny. (Pro urychlení práce je možné rozdat už spojené zásady a definice a nechat žáky pouze rozdělovat zásady do sloupečků.)

V případě, že do konce vyučovací hodiny zbývá méně než dvacet minut, je možné tuto aktivitu přeskočit, či spojit ji s krokem 7. Důležité je dovést výuku do závěrečné aktivity „Rehabilitace“.

KROK 7 (5-10 MINUT)

Definice politického procesu

V tuto chvíli by studenti měli mít všechny potřebné informace. Přikročíme tedy k samotnému cíli lekce - definování politického procesu.

Vzhledem k množství definic přikládáme několik bodů, které by měly být určitě zmíněny:

- *soudní proces ovlivněný politickou mocí (vládou)*
- *výsledku je předem rozhodnuto*
- *cílem je ovlivnění veřejného mínění a zastrašení (odstranění) politických oponentů*
- *dochází k porušení základní právních (procesních) zásad*

Definice politického procesu podle Cambridgeského slovníku:

- *„a trial organized by a government in order to have an effect on public opinion and reduce political opposition, and not in order to find the truth,„*
- *„soudní proces organizovaný vládou nikoliv za účelem nalézt pravdu, ale ovlivnit veřejné mínění a omezit politickou opozici“*

Pokud by studenti potřebovali podpořit při hledání pojmu politický proces, je možné jim promítnout definici a hledat znaky politického procesu zpětně v předcházející práci.

- *Jde o politický proces, když šlo o hospodářskou kriminalitu? Proč ano?*
- *Proč myslíte, že režim nepoužil obvinění z velezrady?*

KROK 8 (5-10 MINUT)

Rehabilitace

Po ukončení diskuse, zodpovězení všech otázek a rekapitulaci dosavadní práce promítne učitel žákům fotografie ze soudu z roku 1991 a pozvání ministra kultury. Následují interpretace žáků:

- *O co jde?*
- *Kdy a z jakého důvodu se druhý soud konal?*
- *Co soud projednával?*
- *Proč bylo důležité, aby se vše znovu otevřelo před soudem a nestačila například omluva či článek v novinách?*
- *Jaký signál vyslal společnosti původní proces a jaký ten z roku 1991?*

- *Jaké právní zásady musely být dodrženy?*
- *V jaké atmosféře rehabilitace probíhala?*

Rehabilitační řízení (přesněji řečeno veřejné zasedání o stížnosti pro porušení zákona) proběhlo 24. dubna 1991 u Nejvyššího soudu ČR podle zákona o soudní rehabilitaci č. 119/1990 Sb. Nejvyšší soud vydal rozhodnutí, kterým rušil rozsudek nad Jazzovou sekcí z důvodu porušení zákona, kdy už v přípravném řízení (předchází řízení před soudem, hlavní slovo má státní zástupce) nebyla dodržena zásada stíhání jen ze zákonných důvodů (§ 2 odst. 1 trestního řádu). Dále stanovil, že Městský soud v Praze (na úrovni krajského soudu) v odvolacím řízení nepřihlédl k těmto procesním vadám, které by jinak zakládaly důvod pro uznání odvolání.

Po tomto rehabilitačním řízení se celý proces vrátil zpět na Obvodní prokuraturu pro Prahu 4 (dnes Obvodní státní zastupitelství), kde státní zástupce JUDr. Jaroslav Pečenka celou věc posoudil a v červenci 1991 rozhodl, že v celé věci nejsou splněny podmínky pro další řízení, a trestní stíhání odložil. 23. 7. 1991 tak celý proces s Jazzovou sekcí po procesní stránce skončil.

Téma rehabilitace je velmi důležité, a pokud by hrozilo, že se na něj z časových důvodů nedostane, je lepší zkrátit předchozí části.

KROK 9

Evaluaace

Žáci obdrží sadu šesti fotografií: tři z úvodní sady k tématu Jazzové sekce a tři z procesu s Miladou Horákovou.

Úkol (vhodný i jako domácí práce): Porovnejte fotografie ze dvou politických procesů a popište/označte do fotografií společné a rozdílné prvky. Na základě tohoto srovnání napište krátký text (minimálně 2, maximálně 4 odstavce) o tom, jaké jsou znaky politického procesu a čím se oba procesy liší. Kromě fotografií můžete využít i znalosti z jiných zdrojů.

Hodnocení

1. *Analýza fotografií: žák je schopen popsat či vyznačit důležité body na fotografiích a srovnat je.*
2. *Žák dokáže vlastními slovy vyjádřit, co je politický proces, a vyjmenovat některé jeho znaky.*
3. *Žák dokáže zapojit i znalosti, které se nevztahují přímo k procesu s Jazzovou sekcí, a uplatnit je ve svém textu.*
4. *Žák dokáže v textu srozumitelně formulovat stanovisko a podložit jej argumenty.*

Výsledná známka je průměrem ze známek za jednotlivé body.

Zdroje informací

Monografie:

BITRICH, Tomáš et al. Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945-1989. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

CHADIMA, Mikoláš. Alternativa I: od rekvalifikací k „nové“ vlně se starým obsahem: (svědectví o českém rocku sedmdesátých let). Praha: Galén, 2015.

KOUŘIL, Vladimír. Jazzová sekce v čase a nečase: 1971-1987. Praha: Torst, 1999.

HANZEL, Vladimír et al. Excentrici v přízemí: [stará vlna v Japonsku, nová vlna v Čechách první poloviny osmdesátých let. Praha: Panton, 1989.

VANĚK, Miroslav. Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989. Praha: Academia, 2010.

Články v periodících:

BUGGE, Peter: Boj magické moci razítka s magickou mocí lidovou. Případ Jazzové sekce. In: Soudobé dějiny, 2011, roč. XVIII, č. 3, s. 346-382.

HOUDA, Přemysl: Pódia znovu jen pro prověřené. „Normalizace“ oficiální populární hudby v Československu 70. let. In: Soudobé dějiny, 2011, roč. XVIII, č. 3, s. 317.

TOMEK, Oldřich, Akce Jazz, In: Securitas Imperii 10, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. s. 235-339.

Dokumentární filmy:

Jazzová sekce [dokumentární film]. Režie Aleš KISIL. ČR, Česká televize, 2008.

Weby věnované Jazzové sekci:

www.jazzova-sekce.cz

www.jazz.ustrcr.cz